

شادگان

خداداد مزارعبان، علی رضا توچه تاسار

محمود پارساپور

شهرستان شادگان، یکی از شهرستان‌های استان خوزستان است. این شهرستان با شهرستان‌های آبادان، خرمشهر، ماهشهر، و اهواز هم‌مرزو مرکز آن شهر شادگان است. جنوب این شهرستان به خلیج فارس راه دارد. پزشکی سنتی در این منطقه سابقه و ریشه عمیق دارد و ما در این گفتار به بررسی بخشی از این میراث می‌پردازیم.

انواع بیماری‌های جسمی و شیوه‌های درمان آن‌ها

تب برای درمان تب و لرز از دم‌کرده زنجبیل و دارچین استفاده می‌شود. گاهی نیز با ریختن ادویه‌جات و فلفل در غذا تب بیمار را بالا می‌برند ولی برای درمان تب گرم از آب سرد پاشویه و دم‌کرده گل‌گاوزبان استفاده می‌شود.

طبایع گیاهان دارویی

زعر (zaatar) یا همان آویشن، طبیعتی گرم دارد.

ادریده (adrیده) یا همان اترج، طبیعتی گرم دارد.

بابونک (babunak) یا همان بابونه، طبیعتی گرم دارد.

گیصوم (gisam) یا همان بومادران، طبیعتی گرم دارد.

هندبه (hendebe) یا همان بید کاسنی، طبیعتی سرد دارد.

بطنی (batni) یا همان پونه طبیعتی، گرم دارد.

عاگول جمله (agaljamal) یا همان خارشتر، طبیعتی سرد دارد.

حبت حلوه (habat holove) یا همان رازیانه، طبیعتی گرم دارد.

نینیا (nineya) یا همان زینان، طبیعتی گرم دارد.

کمون یا چمون (gamun camun) یا همان زیره، طبیعتی گرم دارد.

حلبه (halbe) یا همان شنبليله طبیعتی گرم دارد.

اشبت (asbat) یا همان شوید.

عرج سوس (arajsus) یا همان شیرین بیان، طبیعتی گرم دارد.

لگاح (leyah) یا همان طارونه، طبیعتی گرم دارد.

یعهده (yaade) یا همان کلپوره، طبیعتی گرم دارد.

لسان سور (lesanswr) یا همان گاوزبان، طبیعتی گرم دارد.

ماءالورد (maalverd) یا همان گلاب، طبیعتی گرم و معتدل دارد.

یاس (yas) یا همان مورد، طبیعتی سرد دارد.

نعنا (nana) طبیعتی گرم دارد.

جت (jat) یا همان یونجه.

ماءالنعب اخضر (maalanabaxzar) یا همان آبغوره، طبیعتی سرد دارد.

سرخی چشم هنگامی که چشم کسی سرخ می‌شود. می‌گویند دانه تشنه‌ای در آن روییده است برای معالجه آن یک کاسه آب به دست بیماری می‌دهند و اول رو به قبله می‌نشانند پشت سر او پزشک محلی در حالی که چند گندم یا جو در دست دارد می‌ایستد. وی به ازای هر دانه یک باره سوره الحمد را می‌خواند و از جلوی صورت بیمار دانه را رها می‌کند. دانه گندم یا جو در کاسه آب، که نزدیکی لب‌های بیمار است، می‌افتد. این عمل تا هفت بار تکرار می‌شود. بعد به بیمار توصیه می‌شود که مقداری از آب کاسه را بخورد و بقیه را از بالای سر به پشت بریزد تا لک سرخی چشم برطرف شود.

شوری چشم چشم شوری یا زخم چشم نوعی بیماری است که بیشتر جنبه اعتقادی و باوری دارد و برای جلوگیری از آن هنگامی که افراد چشم‌شور عبور می‌کنند بسم‌الله می‌گویند و یا مقداری نمک به نیت از بین رفتن عوارض ناشی از چشم شوری پشت سر وی می‌پاشند. در روستای (رگبه) گاهی با دیدن افراد چشم شور آب دهان به زمین می‌اندازند.

ورم گلو ورم گلو را اوریون (ourun) می‌گویند. برای درمان ورم گلو یا (اوریون) یا ورم غده لنفاوی، در سه کاسه آب و نمک و خاکستر می‌ریزند و به دست بچه‌ها می‌دهند و می‌گویند پشت به دیوار بایستند و کاسه محتوی آب و خاکستر را به دیوار بپاشند. بچه این کار را می‌کند و نقشی از آب و خاکستر بر دیوار می‌نشیند. هر یک از اهالی خانه مشکل ایجاد شده از آب را به حیوانی تشبیه می‌کند، و می‌گویند که از آن حیوان ترسیده است. بعد می‌گویند باید از دوده سیاه ته تابه به گلوی او مالیده شود تا ورم رفع شود.

در زمان ابتلای به اوریون معمولاً چند روز بیشتر نیست. بنابراین رفع ورم را در اثر سیاه کردن گلو با دوده ته قابلمه می‌دانستند.

هاری هنگامی که کسی به بیماری هاری دچار می‌شد، او را در اتاقی می‌گذاشتند و در اتاق را با آجر و گچ می‌گرفتند و سوراخی بر آن می‌گذاشتند. چند روز از همان سوراخ به او آب و غذا می‌دادند تا در آن اتاق جان بدهد.

تشنج هنگامی که کودکی دچار تشنج می‌شد و از حال می‌رفت، می‌گفتند پیرونی (piruni) کرده است او در شکاف پالان الاغ به کمر می‌خوابانند و دور او هل‌هله^۱ می‌کردند.

دندان‌درد درمان دندان‌درد، را خارج کردن کرم‌هایی می‌دانستند که در دندان جا کرده‌اند. اول جوشانده دانه‌های سگنگور (sang gur) را چند دقیقه در دهان نگاه می‌داشتند. بعد شمعی در کاسه آبی روشن می‌کردند و دهان خود را بالای شعله شمع می‌گرفتند. دود حاصل از شعله که وارد دهان می‌شد، بیمار باید چندبار سرفه می‌کرد تا کرم‌های سیاه ریز از دهان او بیرون می‌افتند و در آب شناور شوند و درد دندان برطرف شود.

سردرد

اگر کسی سرش درد می‌کرد می‌گفتند سرش افتاده است و با دستمالی از نوک‌بینی تا گودی پشت‌سر را اندازه می‌گرفتند. سپس با دندان، وسط دستمال را در روی سر مشخص می‌کردند و دو سر دستمال را به هم می‌رساندند اگر به یک اندازه بود، سردرد ناشی از خستگی بود زود خوب می‌شد. اگر به یک اندازه نبود می‌گفتند به طرف صورت یا پشت سر افتاده است. بعد با همان دستمال از دو سوراخ گوش اندازه می‌گرفتند و باز وسط را در کاسه سر تعیین می‌کردند و می‌گفتند به جانب راست یا چپ افتاده است و علاجش می‌بستند. تقریباً مانند عگال. بعد از هر طرفی که مشخص می‌شد که سر افتاده، گوشه دستمال را با یک دست می‌گرفتند و با یک دست دیگر چندبار به آن می‌زدند. در اثر ضربه، سر به طرفی که گوشه دستمال کشیده می‌شد تکانی شدید می‌خورد و بعضی مواقع مهره‌های گردن صدا می‌کرد یعنی که سردرد درمان یافت.

سرماخوردگی

سرماخوردگی و زکام را با بخور کاه گندم علاج می‌کردند. همچنین برای درمان سرماخوردگی مقداری از پر درخت اکالیپتوس را در آب می‌جوشانند و بعد از مدتی بیمار را در زیر پتو قرار می‌دهند و با ریختن آب در کاسه و یا کتری بخور می‌دادند روش دیگر درمان سرماخوردگی و یا زکام نوشیدن عرقیاتی نظیر گل‌گاوزبان و نعنا است.

داروهای گیاهی و غیرگیاهی و شیوه درمان

تخت (teqet) برای درمان معده به کار می‌رود چون تلخ است پوست معده را آماده و در واقع زبر می‌کند.

۱. هل‌هله نوعی رقص است که توسط خانم‌ها اجرا می‌شود.

ادرار الاغ برای درمان بیماری حصبه استفاده می‌شود.

هلیلی (helily) برای درمان یبوست و تمیز کردن شکم و داخل کاسه می‌ریزند که داخل آب است و شب چهارشنبه روبه‌روی ستارگان می‌گذارند و روز بعد قبل از غذا خوردند. گفتنی است بیشتر داروها را در شب چهارشنبه مصرف می‌کنند.

پوست گراز برای درمان رماتیسم استفاده می‌کردند. محل بیماری را داخل شکم گراز که تازه کشته شده می‌گذارند. بچه گراز را اگر داخل آب خفه کنند دستش شفابخش می‌شود به صورتی که اگر کسی گردنش بگیرد و دست بچه گراز بمالد به گردنش شفابخش می‌شود.

شجره الارجنسه (sajartolalajense) برای درمان رگ پای کسی که گرفته است یک نفر که پاک است به منطقه هور می‌رود درختی یا درختچه‌ای را پیدا می‌کند سپس دعا و سوره را می‌خواند و نام شخص بیمار را با نام مادرش می‌خواند و آن درخت را از ریشه می‌کند سپس از شاخ و برگ و ریشه آن نوعی عرق می‌گیرند و به بیمار می‌دهند یا به بدنش می‌مالند.

زعتر (zaatar) را برای درمان تب استفاده می‌کند. راه دیگر درمان به این صورت بوده است که کاه را داخل آب ریخته و می‌جوشانند و در زیر پتو بخور می‌دادند.

بابونه یا بابونک (babune) را برای درمان سردی و آفتابزدگی از آن استفاده می‌کنند. این گیاه در اطراف رودخانه جراحی وجود دارد.

ادریدره (adride) که همان اترج است و برای معالجه تهوع و اسهال رفع عطش و سکسکه، تأمین ویتامین ث نوشیدنی و ضد درد و گرفتگی اسپاسم، استفاده می‌شود که در اطراف رودخانه جراحی موجود است.

یعهده (yaade) یا همان کلیوره ضدسرفه، عفونت‌های دهان و لته و لوزه‌ها، ضد جوش و خارش و رفع سوءهاضمه است. که این گیاه نیز در اطراف رودخانه جراحی موجود است.

خس (xas) یا همان کاهو تنظیم‌کننده خون است که در شادگان موجود است.

نعنا (nanan) ضدنفخ، مسکن معده، ضدعفونی، و تقویت معده کودکان، اشتهاآور و ضد دل‌پیچه است.

جت (jat) یا همان یونجه برای درمان بیماری دیابت و معالجه رعشه، تقویت اعصاب، تصفیه خون، نرم‌کننده سینه، قابض، و سرشار از ویتامین برای کودکان است.

هندبه (hendebe) یا همان بیدکاسنی برای شست و شوی معده، صفراور، تب‌بر، تصفیه‌کننده خون، ضدیرقان و تقویت عمومی است. این گیاه در اطراف هوپزه کاشته می‌شود.

حلبه (halbe) یا همان شنبیله را برای سرد درد با آب مخلوط و بر سر می‌گذارند. دیگر موارد استفاده می‌توان به نیرو بخشی و مقوی بودن، کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون، ملین، تقویت قوای جسمی، مفید برای مسلولان، بادشکن اشاره کرد. همچنین استعمال خارجی هم دارد کمک به بهبودی زخم‌ها می‌کند و ضدقارچ‌های پوستی و التهاب گلو و درمان بواسیر مفید است.

شبنبت (sabnat) یا همان شوید کم‌کننده چربی خون، افزایش‌دهنده شیر مادران، مسکن درد معده، رفع استفراغ، و سکسکه است.

گمون یا چمون (gamun camun) یا زیره ضدچاقی، تصفیه‌کننده خون، ضد هیستری و تشنج، افزایش شیر مادر، بادشکن، هضم‌کننده غذاست.

عرج سوس (erejsus) یا همان شیرین‌بیان را برای درمان قاطع زخم معده و اثنی‌عشر، درمان سرفه و گرفتگی صدا، برونشیت و کم‌خونی و رطوبت و صفرا بر استفاده می‌کنند.

حبت حلوه (habat holun) یا رازیانه معطرکننده، محرک، بادشکن، مدر و قاعده‌آور، درمان‌کننده بواسیر و نفرس و از دیادکننده شیر مادر است.

نینیا (nineya) یا زبان ضدنفخ، ضدانگل و قارچ، بادشکن، دفع سموم بدن، مقوی قوای جسمی، ضد تشنج و سکسکه و مفید برای بیماری‌های عصبی است.

عاگول جمل (agaljamal) که همان خارشتر است. دفاع سنگ‌های کلیه و مثانه، ضدسیاه‌سرفه و تب و لرز و برای عقرب و مارزدگی از آن استفاده می‌کنند.

گیصوم (gisam) که همان بومادران است. رفع اختلالات قاعدگی، ضدانگل ضدبواسیر، درمان گاستریت، مقوی معده، ضدرماتیسم و نفرس و تصفیه‌کننده خون است.

بطنی (botni) همان پونه است. ضدسیاه‌سرفه و گریپ، خلط آور، بادشکن و قابض است و برای شکم‌درد مفید.

لگاح (leyah) که همان طارونه است. مسکن اعصاب، آرامش‌بخش، خواب‌آور مفید جهت رماتیسم و درد مفاصل، مخلوط آن با عرق بهارنارنج خواب‌آور و بسیار قوی است.

لسان ثور (lesan suwr) همان گاوزبان است. نشاط‌آور، هاضم، مسکن، مقوی، ضد عفونی‌کننده دستگاه گوارش و تهوع، مفید برای ورم کلیه و شادابی صورت.

ماء آورد (maalverd) یا گلاب معطر مقوی اعصاب و قلب و معده، رفع خلط خونی و سخت‌کننده لثه، در شیرینی‌ها و شربت استفاده می‌شود.

یاس (yas) یا مورد ضد خونریزی، قابض رود است. درمان اسهال و بواسیر و اختلالات عروقی. برای مصارف خارجی؛ رفع بدبویی بدن، غرغره آن رفع تحریکات مخاط دندان و ضد عفونی کننده دهان و تقویت کننده موی سر است.

ماءالنعب اخضر (maalenabaxzar) یا آبغوره ضدچاقی، صفرابر، رفع تشنگی، پایین آورنده چربی خون و فشار خون است.

بیماری های روحی

برای درمان افرادی که دچار بیماری روحی می شوند، ابتدا بیمار را به زنجیر می بندند (بیمارانی که دچار جنون های شدید می شوند) سپس با آوردن ملا برای آنان دعا می خواند، روش درمان به این صورت است که بیمار را روی زمین می نشانند سپس دور تا دور آن با گچ و یا چیز دیگری روی زمین دایره ای می کشند و یک کاسه آب جلوی او قرار می دهند و ملا هفت بار سوره های متعددی از قرآن از جمله، حمد، انا انزلنا، کوثر، آیه الکرسی را می خواند و بعد از اتمام هر سوره یک فوت به صورت بیمار می کند و از بیمار می خواهد که سرش را درون کاسه آب بگیرد یکی دیگر از شیوه های درمان افراد مجنون و بیمارانی روحی این است که آنان را دست و پا بسته در کنار صحن امامزاده های مهم و زیارتگاه های بزرگ می خوابانند، گاهی مادران و بستگان بیمار برای سلامتی وی سنجاق قفلی، پارچه، قفل به ضریح امامزاده آویزان می کنند.

حجامت و خون گیری

برای درمان بیماری های روماتیسمی گروهی دوره گرد کار حجامت را انجام می دهند، گاهی بیمار را در پوست حیواناتی نظیر میش، گراز، و بزغاله قرار می دهند و بعد از مدتی با تیغ محل درد را خراشیده و با استکان و گاهی شاخ خون های جمع شده در محل درد را می مکند. در گذشته افرادی که خون کثیف در نقطه ای از بدن داشتند با قرار دادن زالو روی آن محل خون ها و عفونت ها را بیرون می آوردند. کار حجامت را زنان و مردان گروهی به نام کاکاسیاه انجام می دهند که از آنان به عنوان پیشخدمت مضیف ها نیز استفاده می شود.

نرگس

برای درمان زگیل چند عدد دیگ به اندازه تعداد زگیل جمع می کردند و بر هر یک از آنان یک سوره قرآن را می خواندند سپس سنگ ریزه ها را در پارچه ای می بستند و در جاده و حمل عبور افراد قرار می دادند. مردم این خطه معتقدند که با این کسی که پارچه را باز کند تا از محتویاتش با خبر شود دچار زگیل می شود.

شکسته‌بند

شکسته‌بندی کار افراد باتجربه محلی است که در اصطلاح به طبیب محل معروف هستند، این افراد با توجه به تجاربی که دارند با استفاده از وسایل و ابزاری که خود می‌سازند کار شکسته‌بندی، دررفتگی و کوفتگی را انجام می‌دهند.

شکسته‌بندی چنانچه ساق دست و یا پای انسان و حیوانی شکسته باشد با درست کردن آتل‌هایی از چند تخت چوب (صندوق‌های مخصوص حمل گوجه و غیره) و بستن آن‌ها با نخ استخوان شکسته‌شده را شناسایی و به هم متصل می‌کنند سپس دور تا دور آن مقداری پنبه قرار می‌دهند آن‌گاه آتل‌ها را زیر و روی آن می‌گذارند و دور محل شکسته شده قرار می‌دهند. با توجه به انواع شکستگی‌ها اندازه و نوع آتل‌های هر قسمت از بدن متفاوت است.

دررفتگی برای دررفتگی چند نفر بیمار را می‌گیرند و طبیب محل با توجه به وسیله خود محل در رفته را سرجای خود قرار می‌دهند.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی